

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΕΙΚΟΣΤΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ

ΙΟΥΛΙΟΣ — ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ

1938

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & Σ^{ΙΑ} Α. Ε.
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ «ΕΣΤΙΑΣ»
46 — ΟΔΟΣ ΣΤΑΔΙΟΥ — 46
ΑΘΗΝΑΙ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
2008

φίλος Ἄγγρα «νά τὸν φωτίσω». Ὅχι, δὲ θὰ φωτίσω τὸ φίλο μου Ἄγγρα. Δὲν ἔχει ἀνάγκη φωτισμοῦ. Ἄν ἐπιμένῃ ὅμως, τότε ἡ «Νέα Ἑστία» πρέπει νὰ δεχτῆ νὰ δημοσιέψῃ ὀλάκερα τὰ Ναυτικά Νοσταλγικά τραγούδια πού θὰ τῆς δώσω, γιὰ νὰ πείσω τὸ φίλο μου Ἄγγρα . . . μὰ ἴσως καὶ τὸ μακαρίτη Νιρβάνα, πού ζώντιας ἦταν ἀμετάπειστος.

Φίλος
ΓΙΑΝΝΗΣ ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗΣ

Γιαννιώτικα τραγούδια καὶ «μανές»

Κύριε Χάρη,

Εἰς τὸ περι μανέ σημείωμα μου ἐλησμόνησα νὰ σημειώσω τὰ περιφημὰ Γιαννιώτικα τραγούδια : ἓνα χαριτωμένο εἶδος πού ἀπετελέσθη ἀπὸ τὸ κῆμα Ἀνατολικῆς καὶ Βουνίσιας μουσικῆς.

Ἕμέτερος
Κ.

Ἡ εἰκονογράφησις τοῦ τεύχους

Τὸ «Κανάλι» τοῦ Bartolomeo Bezzi, πού δημοσιεύεται ἐκτός κειμένου σὲ τεῦχος τοῦτο, εἶναι ἀπὸ τῆ Διεθνή Ἐκθεσὴ τῆς Βενετίας 1938. Ἡ εἰκόνα τοῦ μυθιστορήματος «Γιούγκερμαν» ἔγινε ἀπὸ τὸν κ. Σπ. Βασιλείου.

ΧΡΟΝΙΚΑ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

Οἱ γλωσσικὲς ἰδέες τοῦ Οἰκονόμου

Πολλοὶ γράφανε καὶ γράφουνε ἀκόμα γιὰ τὶς γλωσσικὲς ἰδέες τοῦ Κωνσταντίνου Οἰκονόμου, τοῦ ἐπιβλητικοῦ γιὰ τὴ δράση καὶ τὸ ἔργο του θεολόγου, διδασκάλου, πατριώτη καὶ λογίου τοῦ περασμένου αἰώνα (1780-1857). Μὰ ἀκόμα, θαρῶ, τὸ ζήτημα δὲν ἐξαντλήθηκε ὀλοκληρωτικὰ ἀπὸ κανένα μελετητῆ, παρουσιάστηκε μάλιστα κατὰ καιροὺς κι' ἀπὸ διάφορους ὁ Οἰκονόμος μὲ διάφορες γλωσσικὲς μορφές. Ὅσοι τὸν φτάσανε, καὶ πολλοὶ ἱστορικοὶ τοῦ περασμένου αἰώνα, τὸν βαστούσανε γιὰ ἀρχαῖστί. Ἀργότερα, ὅταν ὁ Σάθας ἔφερε σὲ φῶς τὸν πρόλογο τῶν «Γραμματικῶν» (1) του, πιστεύτηκε ὡς κοραϊστής,

(1) Κ. Σάθας Νεοελληνικῆς Φιλολογίας παράρτημα. Ἀθήναι 1870, 315-319. Ὑστερα ἀπὸ τὸ Σάθα χρησιμοποίησε τὸν πρόλογο τῶν «Γραμματικῶν» ὁ Γ. Μέγας στὴν ἱστορίαν τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος, τομ. Α', σελ. 231 κπ.

(2) Κ. Μ. Μιχαηλίδης Ἕνας ὁμιλητῆς τοῦ Ἐρωτόκριτου. «Νεοελλ. Γράμματα» Α' 44, 2.10.1937, 3α-γ. Μὲ γράμμα του, ὁ νεοελληνιστῆς τῆς Γενεύης κ. S. Baub-Bony (ἀπὸ 47, 23.10.37, 10ε) ὑπόδειξε, πὼς γιὰ τὶς γλωσσικὲς ἰδέες τοῦ Οἰκονόμου στὰ «Γραμμικά» καὶ τὶς κρίσεις του γιὰ τὸν Ἐρωτόκριτο, διέλαβε ὁ Μέγας (δ.π.) πολὺ πρωτότερα ἀπ' τὸν κ. Μιχαηλίδη, πού θέλει νὰ παρουσιάσει τὰ «Γραμμικά» ἀγνωστα κι' ἀχρησιμοποίητα. Ὑστερα ἀπ' τὸν κ. S. Baub-Bony ἔστειλα κι' ἐγὼ δύο λέξεις στὰ «Νεοελλ. Γράμματα», γνωρίζοντας πὼς τὰ «Γραμμικά» πολὺ πρὶν ἀπ' τὸ Μέγα τὰ ἐχρησιμοποίησε ὁ Σάθας (δ.π.), μὰ τὸ γράμμα ἐκεῖνο, φαίνεται, παράπεσε ἀφοῦ δὲ δημοσιεύθηκε ὡς τώρα.

δημοτικιστῆ πάλι τὸν πήρανε ὅσοι διαβάσανε — καὶ κυκλοφόρησε εὐρύτατα σὲ πολλὰς ἐκδόσεις — τὴ μετάφραση τοῦ «Ἐξηνταβελώνη», δημοτικιστῆ κιόλας — καὶ μάλιστα προοδευτικὸ — ζητᾶ νὰ μᾶς τὸν παρουσιάσει πρόσφατο μελέτημα (2) τοῦ Κ. Μ. Μιχαηλίδη, πού στηρίζεται κυρίως ἀπὸ γνωστότατο πρόλογο τῶν «Γραμματικῶν» χωρὶς νὰ λαβαίνει ὑπ' ὄψη τὶς διάφορες φάσεις τῆς γλωσσικῆς ἐξέλιξης τοῦ Οἰκονόμου καὶ τὶς ἰδέες πού σὲ διάφορες ἐποχὲς διατύπωσε. Φαίνεται δὲ νὰ παρατρέχει καὶ ν' ἀγνοεῖ καὶ τὴ γύρω στὸ ζήτημα φιλολογία, τουλάχιστο τὴν προχειρότερη. Τὸ ζήτημα, ὕστερ' ἀπ' αὐτὴ τὴ σύγχυση καὶ τὴν προχειρολογία, χρειάζεται, νομίζω, κάποιον θετικώτερο καὶ γενικώτερο ἀντίκρουσμα, γιὰ εἶναι κρίμα, τώρα πού οἱ νεοελληνικὲς σπουδὲς ἀρχίζουν νὰ πέρνουν μπρὸς καὶ νὰ οργανώνονται, νὰ ἐπικρατοῦν πλάνες καὶ παρεξηγήσεις εἰς βάρος ἱστορικῶν μορφῶν, πού ἀξίζουν ὅλη μας τὴν προσοχὴ κι' ὄλο μας τὸ σεβασμό.

Ἡ τόση σύγχυση γύρω στὶς γλωσσικὲς ἰδέες τοῦ Οἰκονόμου προέρχεται ἀπὸ τὴ μονομερῆ καὶ συμπτωματικὴ χρησιμοποίησιν τοῦ ἔργου του, ἀπὸ παρεξήγησιν ἢ προκατάληψιν, καὶ κυρίως ἀπὸ τὶς διάφορες μορφὰς καὶ τοὺς διάφορους σταθμοὺς πού σημείωσε ἢ ἐξέλιξη τῶν ἰδεῶν του στὴν πρακτικὴ ἢ θεωρητικὴ τῆς ἐμφάνισιν. Ἀπὸ τὰ ἔργα του κι' ἀπὸ τὶς μελέτες του μποροῦμε νὰ ξεχωρίσουμε τέσσερους σταθμοὺς στὴ γλωσσικὴ ἐξέλιξη τοῦ Οἰκονόμου. Ἀρχισε μὲ τὸν ἀρχαῖσμό. Ἀκόμα στὴν πατρίδα του Τσαρτσάνη, νέος, μετάφραζε σὲ ἠρωϊκοὺς στίχους τὸν «Τηλέμαχος» τοῦ Fénelon (3). Γύρω στὰ 1808 δέχεται τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Κοραῆ καὶ προχωρεῖ τόσο, ὥστε ἀπὸ μερικὰ του φανερώματα, ὅταν μοναχικὰ τὰ δοῦμε, νὰ τὸν πάρουμε γιὰ χυδαῖστὴ ὀλοσοφούσομο. Μὰ εἶναι καὶ μένει κοραϊστής, καὶ τέτοιος ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι ὡς τὰ 1835, μὲ ἀσήμαντες μεταλλαγὰς πρὸς τὰ δεξιότερα ἢ ἀριστερά. Ὡς τὰ 1845 προχωρεῖ πρὸς τὸν ἀρχαῖσμό βαθμιαῖα κι' ἀδιάκοπα, ὥσπου κηρύσσεται θεωρητικὰ καὶ πρακτικὰ ὑπέρμαχος καὶ θιασώτης του ὡς τὸ θάνατό του (1857). Αὐτοὶ εἶναι οἱ σταθμοὶ τῆς γλωσσικῆς ἐξέλιξης τοῦ Οἰκονόμου, πού βέβαια δὲν ἔχουν ὄροσημα, οὔτε καλούπια, μὰ εἶναι κάμποσο εὐκολοξεχωριστοὶ ὁ ἓνας ἀπ' τὸν ἄλλο.

Γιὰ τὴν πρώτη περίοδο φτάνει μόνον νὰ πούμε πὼς ἔχει τὴν ἐπίδρασιν τοῦ προεπαναστατικοῦ ψευτοκλασικισμοῦ μ' ὅλην του τὴν στεγνὴν καὶ σχολαστικὴν διδακτικὴν μέθοδον καὶ τὶς ἀπονεκρωτικὰς του ἐπιδιώξεις. Ἡ δευτέρη περίοδος τῶν γλωσσικῶν ἰδεῶν τοῦ Οἰκονόμου εἶναι ἡ μακρότερη, ἢ φωτεινότερη — καὶ ἡ τιμιώτερη. Στὰ 1811 κιόλας, στὴ Σμύρνη, σ' ἓνα του λόγος (4)

(2) Σοφ. Οἰκονόμου Προλεγόμενα. Τὰ Σωζόμενα Κωνσταντίνου Οἰκονόμου, Α' Ἀθήνησι, αἰωσ', σελ. 5'.

(3) Σοφ. Οἰκονόμου Προλεγόμενα. δ.π., σελ. 15', σημ. α', ὅπου ἀρκετὰ γράφει γιὰ τὰ γλωσσικὰ στάδια τοῦ πατέρα του.

(4) Λόγος περὶ τῆς ἑλληνικῆς παιδείας ἐκφωνηθεὶς κατὰ τὴν 8' Σεπτεμβρίου τοῦ αἰωσ' ἔτους, εἰς τὴν ἐορτὴν τῆς ἐνάρξεως τοῦ Γ' ἔτους τῆς κατὰ τὴν Σμύρνην Φιλολογικῆς Σχολῆς. Λόγιος Ἐρμῆς 1811, 25 κπ.—Τὰ Σωζόμενα, Α' σελ. 1-25.

τριχυμισμένο από ιερό ένθουσιασμό, μιλά για την έλληνική γλώσσα και βρίσκει την ευκαιρία να ρίξει εξαιρετικές γνώμες, που δε θα γεράσουν ποτέ. Τό λέγει κι' ο ίδιος, τό καταλαβαίνουμε κι' εμείς σε κάθε γραμμή, πώς σκέπτεται κάτω απ' τόν Ισάιο της βασιλικής δρυός του Κοραή, που κυριαρχούσε σ' όλο τό ελληνικό εκείνα τό χρόνια με τήν άπροσμέτρητη έπιβολή κι' άκτινοβολία του. Μ' αυτό δέν έχει σχέση, κι' είναι πολύ τιμητικό για τόν Οικονόμου που βρήκε τόσο νωρίς τόν άνθρωπό του. Πιστεύει ο Οικονόμος σά μαγευμένος στην άξία και τήν άποστολή και τήν αναγκαιότητα τής αρχαίας γλώσσας, θεωρεί τήν καθομιλουμένη «διεφθαρμένη» από τή δουλεία και τό χρόνο, ότι έχει ανάγκη από «κάθαρσιν και τελείωσιν» (6), μά ως έδώ! «Δέν μένει γράφει, άλλη παραμυθία, εϊμή τής όμιλουμένης γλώσσας ή διόρθωσις· διότι αυτή είναι γλώσσα του έθνους, κτήμα άναφαίρετον και άναπόσπαστον αυτού, ήτις να βελτιωθή μόν είναι δυνατόν, όχι όμως και παντάσιν να μεταβληθή εις τήν αρχαίαν, έν φ είναι τόση ή μεταξύ ταύτης και εκείνης διάστασις. Τρόπους και μεθόδους τής διορθώσεως σοφωτέρους άλλους ούτ' έχω ούτε δύναμαι να συμβουλεύσω, παρ' όσους έδειξεν ο σοφός και σεβάσιμος γέρον (7) εις διάφορα μέρη των συγγραμμάτων αυτού» (8). Μά σε λίγα χρόνια προχωρεί στις ίδέες του γίνεται προοδευτικώτερος. Στά 1816, ο διδασκαλικός εκείνος ρασοφόρος μεταφράζει τό «Φιλάργυρο» του Μολιέρου (9). Έργο ξεχωριστής σημασίας, που έπρεπε ν' αναφέρεται με παχειά γράμματα και με πολλές σελίδες απ' τις γραμματολογίες μας τις νεοελληνικές (10). Πάει κοντά στις μεταφραστικές προσπάθειες του Βηλαρά. Είναι από τά λιγοστά εκείνα έργα, όπου ξαπλώθηκε και φεγγοβόλησε, άνετα και καθάρια, ή ζωντανή γλώσσα, με τις ντοπιολαλιές της, με τήν ήθοποιία της. Στόν πρόλογο του δικαιολογεί τή γλώσσα τής μετάφρασης, τονίζοντας ότι ή δημοτική είναι ή γλώσσα τής κωμωδίας! «Αί γλώσσαι (ντοπιολαλιές) παραλαμβάνονται εις τήν κωμωδίαν διότι τό άπαιτεί τό πρόπον των λαλουμένων προσώπων. Με τήν διάλεκτον παριστάνει ο κωμωδοποιός τήν άφέλειαν, τήν άπαιδευσίαν, τό έπιτήδευμα πολλάκις του λαλουμένου προσώπου... Η λαλουμένη γλώσσα μας είναι άκόμη άκατανόητος και άκαθάριστος από πολλάς κηλίδας. Έως να κανονισθή και πλουτισθή, πρέπει να υποφέρωμεν τήν άτέλειάν της.» Τά τελευταία του λόγια δεί-

χνουν πώς έξακολουθεί να είναι θιασώτης του Κοραή, μά δοκιμάζει στην πράξη τή λογοτεχνική δημοτική και τονίζει μίαν αλήθεια μεγάλη, που οι μεταγενέστεροι γεννάδαί τής ψευδολογιστικιστικής στρατιάς τόσο τήν παρεΐδαν και τόσο τήν εκμεταλλευθήκανε απ' τήν άνάποδη πλευρά της, που ήταν μιά μεγάλη ψευτιά — τάχα πώς ή δημοτική είναι βαβυλωνία γλωσσισμάτων και δέν μπορεί, χωρίς ένότητα και όμοιογένεια, να γίνει όργανο του γραφτου λόγου. Ο Οικονόμος βλέπει τήν αλήθεια και τή διακηρύττει παλληκαρίσια. «Οί διάλεκτοι τής σημερινής ελληνικής μας γλώσσας δέν έχουσι μεγάλην παραλλαγήν και διαφοράν προς άλλήλας, ώστε να κάμνωσι μίαν κωμωδίαν δυσκατάληπτον και σκοτεινήν. Εις τήν Σμύρνην μάλιστα (κέντρο γλωσσικό!), διά τήν πολλήν έπιμείξαν ταύτης τής πόλεως με τους πολίτας τής άλλης Ελλάδος, όλαι αί ελληνικάί διάλεκτοι είναι γνωσταί...» (11).

Κοραϊστής είναι ο Οικονόμος και στα 1817, στόν πρόλογο των «Γραμματικών» (12) του Χτυπά τις γλωσσικές και όρθογραφικές ακρότητες των χυδαϊστών, χτυπά τό μορμολυκισμό και τήν άεροβασία των αρχαϊστών, ζητά τή διόρθωση τής όμιλουμένης και καταλήγει στ' άκόλουθο φωτεινό συμπέρασμα, που είναι τό άπαντο τής διδασκαλίας του δημοτικισμού σ' όλες τις εποχές: «Οί σοφοί των Ευρωπαϊκών έθνών και γράφουσι και λαλουσι τήν Λατινικήν γλώσσαν, άλλ' έχουσιν έκαστος τήν μητρικήν του κανονισμένην, εις τήν όποιαν συγγράφει τά προς κοινήν ώφέλειαν άποβλέποντα συγγράμματα. Τούτων τό παράδειγμα πρέπει να μιμηθώμεν και ήμεϊς. Να μανθάνωμεν Έλληνικά και να γράφωμεν όταν ή χρεια τό καλέση· αλλά τά κοινωφελή ποιήματα και συγγράμματα να τά γράφωμεν εις τήν κοινήν ήμών γλώσσαν, ήτις είναι ή γλώσσα του έθνους, και θέλει κανονισθή με του χρόνου τήν προόδον από τους ένδόξους ποιητάς και συγγραφείς.» Ανάμεσα σ' ένα σωρό άλλες χρυσές σκέψεις, που κάνουν τά «Γραμματικά» του άξιοσπουδαστο βιβλίο, ιδιαίτερη σημασία έχουσι οι γνώμες του για τόν Έρωτόκριτο. Μας παρουσιάζουσι τόν κληρικό Οικονόμο ένα λόγιο καλλιεργημένο, με λεπτό αίσθημα, με φωτεινή αντίληψη, γνωρισμένο με τις ευρωπαϊκές φιλολογίες, ξυπνημένο, που κι' ο ίδιος εύρισκε τήν εύχάριστη ανακούφιση να χύνει τά αίσθήματά του και σε στίχους, όπως ανάμεσα σ' άλλους πολλούς, εκείνοι τής «Σελήνης» (13), όπου, μέσα στο λοιμοκαθατήριο όντας, παρακαλεί τό φεγγάσι να τόν βοηθήσει ν' άρπάξει τους αγαπημένους του δι-

(6) Ο. π. σελ. 13, 17, 18.

(7) Ο Κοραής, που τόν αναφέρει ξεχωριστά στη σελ. 19.

(8) Ο. π. σελ. 19-20.

(9) Το έργο, απ' τήν πρώτη έκδοση τής Βιέννης, ξανατυπώθηκε στη Σμύρνη κι' ύστερα στην Αθήνα, πολλές φορές. Συνηθέστερη στις μέρες μας είναι ή έκδοση Σακελλαρίου, σε μικρό σχήμα. Οι περισσότερες έκδόσεις παραλείπουν τόν πρόλογο τής α', που είναι κατά πάντα άξιανάγνωστος. Ανατυπώθηκε στα «Σωζόμενα» Α', 202 κπ.

(10) Ο Ραγκαβής τήν αναφέρει μόνο, οι δε μεταγενέστεροι ούτε για τό έργο ούτε για τόν Οικονόμου άφιερώνουν δυό λόγια.

(11) Στόν πρόλογο του «Έξηνταβελώνη» στα Σωζόμενα σελ. 207.

(12) Ο. π. σελ. 208.

(13) Βλ. δ.π. Σάθαν και Μέγαν.

(14) Άνέκδοτοι έπιστολαί Κωνσταντίνου Οικονόμου του έξ Οικονόμων υπό Δημ. Σ. Μπαλάνου. Έν Αθήναις 1936, σελ. 12-3. Είχε έτοιμη μιά ποιητική συλλογή με τόν τίτλο «Φαντασίας παίγνια ή δυσθυμίας κούφη διατριβή». Στη σελ. 9 σταχυολογούνται περικοπές από τά γράμματα του Οικονόμου τά ιδιωτικά, όλο τρυφερότητα και ποίηση.

κούς, πού κινδυνεύανε «από της Σμύρνης τ' άγρια θηρία» :

Σελήνη στάσου, λάβε με εις τ' άρμα σου επάνω
και ρίξε με στους κόλπους των μαζί των ν' αποθάνω,

και νάχει ανοιχτά τα μάτια ώστε να μπορεί να χαίρεται την όμορφιά της τέχνης, ελεύθερος από συνήθειες κι' ίκανός να τις διαλαλεί με όλο το θάρρος της γνώμης του. Οι κρίσεις του για τον Έρωτόκριτο, αν δεν είναι οι πρώτες για το ποίημα, — και δεν είναι, αφού προσηγήθηκαν τόσες, που τις παραλείπει ο Ξανθουδίδης, μά δεν είναι κι' άγνωστες ⁽¹⁴⁾, λίγα μάλιστα χρόνια πρωτότερα είχε απασχολήσει τον πολυμερή προεπαναστατικό σοφό Άθανάσιο Σταγειρίτη ⁽¹⁵⁾ σ' ένα αξιοπρόσεχτο πρόλογο του, — είναι όμως οι καλλίτερες που γραφτήκαν την εποχή αυτή για το ποίημα.

Ός τα 1835 βασιά η περίοδος αυτή — η χρυσή — των γλωσσικών του Οικονόμου αντιλήψεων, που τον βλέπουμε να γράφει μιά γλώσσα — στους λόγους, στις μεταφράσεις του, στις μελέτες του — που θα τη λέγαμε σήμερα απλή καθαρεύουσα, τόσο απλή, που κινδυνεύει πολλές φορές και σε πολλά σημεία, αν άλλαζες μερικές καταλήξεις του τυπικού της αρχαίας, να είναι δημοτική. Μά στα 1835, καθώς μαρτυρεί ο γιός του, αρχίζει να γυρίζει προς τον αρχαϊσμό, αφήνοντας τον εαυτό του να παρασυρθεί απ' την εξαρχαιστική μανία των χρόνων που όνειρεύονταν την ανάσταση των νεκρών και την απονέκρωση των ζωντανών Κρίμα, που μ' όλη τη φωτεινότητα και μ' όλο το κύρος του, δε στάθηκε μπροστά στον κατήφορο εκείνο του νέου λαού! Άλλά ήταν τόσο άπατηλός — άραγε κι' αναγκαίος; — και τραβούσε τους λογάδες. Γράφει λοιπόν ο Οικονόμος γράμματα σ' αρχαϊκή γλώσσα, ξαναγυρίζει σ' απαρέμφατο, καταργεί το θά και νά, προχωρεί ίση στην άττική. Όσοι ήξεραν τον Οικονόμο του 1816 και 1817 εκπλήττονται και τον επικρίνουν. Η απάντηση στα σχόλιά τους είναι πάντα προς τιμή του Οικονόμου, — αντίξια της φωτεινότητάς του, ώστε ν' αποφεύγει να στηρίζει τη νέα του κατεύθυνση σε θεωρητικές βάσεις, μά να τη ρίχνει στα γηραιά του, και να ζητά την άνοχή, συμβουλευόντας τους νέους και τους επικριτές του να επιτελέσουν ό,τι εκείνος απόφυγε κι' όρνήθηκε. « Τους δε σοφούς του λεκτικού χαρακτήρος δικασίας, οι χυδαιότεραν άπαιτούσι την φράσιν... τί ποιήσωμεν ή παρακαλέσωμεν άνεπιεικωτέρους είναι προς

γεγηρακότας βόας, τον άρχαϊον αυτοίς επιτεθέντο ζυγόν έλκοντας... ει δε βουλευτόν αυτοίς, αυτοί νεαζέτωσαν και νεοποιείτωσαν, σπείροντες κοινωφελή και τοίς πάσι καταληπτά και σοφοίς και άγραμμάτοις» ⁽¹⁶⁾. Κιόλας από τα 1830 έγραφε από την Πετρούπολη στο γιό του Σοφοκλή «ότι ή γλώσσα ήμων όπως κατέπεσεν, ούτως όφείλει και δύναται βαθμηδόν τη έπιμελεία των λογίων αναβιβασθήναι...» ⁽¹⁷⁾. Σιγά-σιγά προχωρούσε προς τον αρχαϊσμό, και στα 1847, με την πραγματεία του περί των Ό έρμηνευτών, φαίνεται να έχη βρή το επιθυμητό του ύψος και ύψος λόγου. Μάλιστα ανατυπώνοντας στα 1852 το Λόγο του στον πατριάρχη Γρηγόριο Ε' στην Όδησο (1821), γραμμένο σε μιά γλώσσα φιλελεύθερη και απλή, τον άλλαξε στο λεξιλογικό και στο τυπικό, και τοϋτο τ' απέδωσε ο Saint-Hilaire σε δάχτυλο του αρχαιστή γιού του, όμως ο τελευταίος, απολογούμενος, άπαντά πως ή μετατροπή αυτή έγινε από τον ίδιο τον πατέρα του. Ό κ. Μπαλάνος από τις επιστολές του Οικονόμου συμπεραίνει πως ο Οικονόμος ήταν «ύπερκαθαρεύων» ⁽¹⁸⁾, άλλοι τον παρουσίασαν κοραϊστή ⁽¹⁹⁾, μά τελευταία ο Οικονόμος βγήκε δημοτικιστής ⁽²⁰⁾. Παρόμοιο είχε γίνει με το Βερναρδάκη. Έπειδή ο πολύτροπος και φλογερός εκείνος σοφός στα στερνά του χρόνια των γηρατειών και της έγκατάλειψης αποδοκίμασε τον ψυχαραισμό, ξεχάστηκε ο δυναμογόνος άγώνας του ενάντια στον ψευτολογιωτατισμό, ξεχάστηκε ή φωτεινότερη περίοδος της φιλολογικής ζωής του, και παρουσιάστηκε με το ζόρι από νεώτερο πατριώτη του, τον ίδιο τον κ. Κ.Μ. Μιχαηλίδη, ως αντιδραστικός καθαρευουσιάνος, που κι' αν είπε μερικές αλήθειες, αυτές έβγαιναν από το πείσμα και το μίσος του κατά των κοντικών και δεν αντιπροσωπεύουν τις πραγματικές γλωσσικές ιδέες του, που ήταν εξαρχαιστικές. Τί κρίμα, να μην πάθει κι' ο Οικονόμος το ίδιο από τον ίδιο μελετητή, να διακηρυχθεί από την επιπόλαιη γενεά μας ως αρχαιστής, και να ξεγραφτούν οι καλές ώραιες ιδέες του, αποδιδόμενες μάλιστα σε λόγους προσωπικούς, έξωφιλολογικούς, αφού κι' ο Οικονόμος είχε τους καυγάδες και τα πάθη του με τους αντικοραϊστές, με το Φιλιππίδη, με το Φαρμακίδη, μ' ένα σωρό άλλους φιλολογικούς και θεολογικούς αντιπάλους του. Θα μείνουν κι' οι επαναστατικές κι' οι μέσες ιδέες του Οικονόμου στην ιστορία και θα μείνει άθάνατο το

⁽¹⁴⁾ Σε γράμμα του από 23.11.1845 προς τον πρόην Μεσημβρίας Σαμουήλ. Η περικοκή δημοσιεύτηκε από τον κ. Μπαλάνο στις Άνέκδ. Έπιστ. δ. π. σελ. 13 (σελ. 5).

⁽¹⁵⁾ Σοφ. Οικονόμου Προλεγόμενα στα Σωζόμενα του Οίκ., δ. π. σελ. ζ' σημ. 1.

⁽¹⁶⁾ Ό. π. σημ. 13 (σελ. 4).

⁽¹⁷⁾ Ίδιαιτερο λόγο για τον Οικονόμο κάνει στον Έλεγχο του ο Βερναρδάκης, που θεωρεί τις ιδέες του πολύ όρθές.

⁽²⁰⁾ Σε γράμμα του για την κατακεφαλιά του κ Βονυ, ο κ. Μιχαηλίδης φοβάται «μήπως ο Μέγας κοίταξε τον Οίκ. με διαφορετική ματιά, με τη ματιά του όχι και τόσο φίλου της δημοτικής μας» και συνεπώς άδίκησε τον δημοτικιστή Οικονόμο («Νεοσελ. Γράμμ.» Α' 48, 10).

⁽¹⁴⁾ Πβλ. δ. π. σημ. 2.

⁽¹⁵⁾ Δομαϊρών, Έπιτομή Ιστορίας Γενικής, κριθείσα υπό της έν Παρισίους Έφορίας των κλασικών βιβλίων και δεχθείσα προς χρήσιν των Λυκείων και των λοιπών σχολείων. Μεταφρασθείσα δε έκ της τρίτης και νεωτέρας έκδόσεως του Γαλλικού εις την ήμετέραν Έλληνικήν γλώσσαν και έπαυξηθείσα προς χρήσιν των ήμετέρων σχολείων και πάντων των φιλομαθών υπό Άθανασίου Σταγειρίτου. Τόμος Γ'. Έν Βιέννη της Αδσρίας — 8ο. Στή σελ. ΧΙ για τον Έρωτόκριτο κρίσεις, που δεν αναφέρονται στις σχετικές εργασίες για τον Έρωτόκριτο, όσο ξέρω.

ὄνομα τοῦ πατριότη καὶ τοῦ ἐθνικοῦ διδασκάλου, τοῦ λογίου πού ξεχωρίζει ἀνάμεσα στοὺς ὁμοίους του καὶ σ' ἄλλα, μὰ καὶ στὸ τιμιώτατο ἐκεῖνο: τὴν ποιητικὴν, τὴν αἰσθητικὴν μόρφωση, πού τὸν ἔκανε νὰ βλέπει καίτοι ἀπ' τὶς λέξεις, τὶς μορφές, καὶ ἔξωρα ἀπ' τὴν ἐπιστήμη καὶ τὴν φιλολογία, τὴ δημιουργικὴ ἐργασία τῆς λογοτεχνικῆς ζωῆς. Ἄν στὴν ἐπιστημονικὴ καὶ θεολογικὴ πράξη ἄλλαξε, οὐδέποτε πιστεύει ν' ἀποκήρυξε ἢ νὰ σδίκησε τὴ μεγάλη ἀρχή, πού τόσο νωρὶς ἀντιλήφθηκε καὶ διαλάλησε μαζί με τὸν Κορυαῖ, πὼς οἱ γλώσσες κανονίζονται «μὲ τὸν χρόνον τὴν προῦδον ἀπὸ τοὺς ἐκδόξους τῶν ἐθνῶν ποιητὰς καὶ συγγραφεῖς», ὄχι ἀπὸ τοὺς σοφοὺς, — καὶ ἀναμεσὶ τούτων ἔβαζε καὶ τὸν ἑαυτοῦ τοῦ ὁ Οἰκονόμου.

Γ. ΒΑΛΕΤΑΣ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟΣ ΕΡΑΝΟΣ

Οἱ νεώτερες ἐργασίες τοῦ κ. Μπαλάνου μὰς ἔκαναν πιότερο γνωστὴ καὶ προσιτὴ τὴ φυσιογνωμίαν τοῦ Οἰκονόμου. Χρειάζεται μιά βιοβιβλιογραφικὴ καὶ κριτικὴ, ἀπ' ὅλες τὶς πλευρὰς, μελέτη. Πηγὴ ἀνεξάντλητὴ σὲ πληροφορίας μένει πάντα καὶ πρῶτα ἡ ἔκδοσις μὲ τὶς σημειώσεις καὶ τὰ σχόλια τοῦ γιοῦ τοῦ Σοφοκλή. Βιβλιογραφικὰ στοῦ Σάθα (Ν. Φ. 735 - 6) καὶ στοῦ Μπαλάνου Κ. Οἰκ. (ΜΕΕγκ. = Ἰδισιτ. 1932) ἔδω μερικὲς σπανιότερες βιβλιογραφικὲς πληροφορίας: Α'. 1) Λόγος εἰς τὸ μνημόσυνον τῶν ἀειμνήτων Ζωσιμάδων (ἀπόσπ.). Ἐπιφυλλὶς «Ἀθηνᾶς» 917, 16.5.1842, 1α - 3β. 2) Λόγος ἐπιτάφιος εἰς τὸν Σελλασίας Θεοδώρητον, ἐκφωνηθεὶς τῇ 27.4.1843 ἐν τῷ Ναῶ τῆς Ἁγίας Εἰρήνης, ὑπὸ τοῦ αἰδέου. Πρεσβ. καὶ Οἰκον. Κ. τοῦ ἐξ Οἰκονόμων, «Αἰῶν» ἀρ. 437, 9.5.1843, 1α - 4α. 3) Δικὴ του χωρὶς ἄλλο εἶναι ἡ Ἐπίκοις κρίσεως τοῦ Γ' τόμου τῶν Ο', «Αἰῶν» 14.2.1848, 2β - γ. 4) Ἐπιστολὴ του πρὸς Σερράπειον (Ἀλεξανδρείας) Β' 13 Γεν. 1880. 5) Ἀπλαῖ ἐρωτήσεις πρὸς τὸν σοφὸν Οἰκ. καὶ ἡ ἀληθὴς αὐτοῦ ἀπόκρισις (γὰρ τὸ μεταφραστικὸ) «Ἀθηνᾶ» 749, 11.9.1840, 3β - γ.

Β'. 6) Γὰρ τὸν Οἰκ. καὶ τὴν Ἱερά Σύνοδο Ἀθηνᾶ 458, 31.7.1837, 1γ - 2α. 7) Αἱ προσβολαὶ καὶ αἱ μεταφράσεις. «Αἰῶν» 15.9.1840, 1β - 2α (ἐπίκρισις τοῦ ἀρ. 5. αὐτ.). 8) Γ. Καλογερίδης. Ἐπιστολὴ γὰρ τὸ βιβλίον του: Ἐπίκρισις εἰς τὴν περὶ νεοελλ. ἐκκλησίας σύντομον ἀπάντησιν τοῦ Ν. Βάμβα. «Ἀθηνᾶ» 623, 10.6.1839, 3α - γ. 9) Ν. Βάμβα. Ἐπίκρισις Λόγου του εἰς Κολοκοτρώνην (πρωτοδημοσιευμένο στὸν «Αἰῶνα» 21.2.1843, 1α - 2γ. 10) Ἄλλη κρίσις γὰρ τὸν ἴδιον Λόγον, «Αἰῶν» 25.2.1843, 2γ. 11) Ν. Δούκα. Ἐπιστολὴ πρὸς τινὰς ἐν διαφόροις περιστάσεσι, ὡς ἀκολουθία τῶν κατὰ τὸ ἔτος 1839 προεκδομένων. Τόμ. 2. Ἀθ. 1844. 12) Κρίσις τοῦ περὶ τῶν Ο', «Αἰῶν» 5.9.1845, 4β. 13) Εἶδησις πὼς γύρισε ἀπ' τὴν Τεργέστη, «Αἰῶν» 6.9.1846, 3β. 14) Κρίσις τοῦ περὶ τῶν Ο'. «Αἰῶν» 13.9.1847, 3γ - 4α. 15) Ὁ παράδοξος ὄρκοφάγος. Ἡ δίκη κατὰ τοῦ Οἰκονόμου, «Αἰῶν» 19.10.1848, 1α - 8α. 16) Ἐ. Κρίσις τοῦ περὶ τῶν Ο', «Αἰῶν» 5.9.1849 1γ - 4α. 17) Τοῦ αὐτοῦ αὐτ. 4.9.1849, 1α - 3α (ἀπάντησις στὴν «Ἐλπίδα»). 18) Φαρμακίδης — Οἰκ. «Αἰῶν» 24.8.1849, 3γ. 19) Κρίσις «Σιωνίτου Προσκυνητοῦ», «Αἰῶν» 16.9.1858, 4α - β. 20) Στούρτζας - Φαρμακίδης, «Αἰῶν» 21.10.1850, 2β. 21) Ἐρευνα πρὸς τὸ σπίτι του, «Αἰῶν» 18.6.1852, 1α - β. 22) Κ. Κόντου, Ἀκούσιον ἀδίκημα, «Ἐφημερίς» 27.5.1838, 3γ. 23) Κυριακὸς Διομήδης. Καίρικα (Φαρμ. — Οἰκ.) «Ἐβδομάς» Δ' 1887, φ. 44, 4 - 5.

Γ'. Νεκρολογήματα. 24) «Αἰῶν» 11.3.1857 (δπου καὶ ὁ λόγος τοῦ Μιχ. Γ. Σχινᾶ). 25) Ἄνδρ. Ρηγοπούλου: Λόγος ἐπιτάφιος, «Ἐλλην Φιλόπατρις» 137, 15.3.1857, 1 - 3 (δπου καὶ νεκρολογία). 26) Ὁ θάνατος τοῦ Κ. Οἰκ. (κηδεῖα—λόγοι—περιγρ.) «Ἡλῖος» 103, 16.3.1857, 2β - 3α (γραμμένα ἀπὸ τὸ φίλον του Π. Σούτο). 27) Ἐγγραφοὶ τῆς Κοινότη. Σμύρνης (ψήφισμα γὰρ τὸ θάνατό του), «Ἀμάλθεια» (βλ. «Αἰῶν» 28.3.1857, 4β). 28) Κ. Οἰκ. (βιογρ. μελέτη) «Αἰῶν» 22.4.1857, 1α - β. 29) Συλληπητήριος ἐπιστολὴ Muilach, «Αἰῶν» 22.4.1857,

1α - β. 30) Λόγος ἱεροκήρυκος Δ. Σταματιάδου εἰς τὸ ἐν Σμύρνην τελεσθέν μνημόσυνον (περιγραφή), «Ἀμάλθεια» 26.4.57, 2β - 3β. 31) Ἐπιτόμβιον εἰς Κ. Οἰκ. «Αἰῶν» 20.6.1857, 4γ. 32) Μιχ. Γ. Σχινᾶ. Ἐπιτόμβιον (μὲ παράφραση), «Αἰῶν» ἀριθ. 1530, 4β.

Γ. Β.

ΞΕΝΗ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΖΩΗ

ΓΑΛΛΙΑ

Raymond de La Tailhède.— Jean Balde.— Ἡ ἑκατονταετηρίδα τῆς «Société des Gens de Lettres».— Ἡ εἰκοσιπενταετηρίδα τῶν «Cahiers du Sud».

Ἐδῶ καὶ μερικὸς μῆνας, οἱ θαυμαστὲς του, ἡ Ἐταιρία τῶν Γάλλων Συγγραφέων, καὶ ἡ Ἀκαδημία, ἐώρταζαν πανηγυρικὰ τὸ ἰωβιλαῖο τοῦ ποιητοῦ Raymond de La Tailhède. Κι' ἐδῶ κι' ἓνα μῆνα, ὁ ἴδιος κόσμος ἀκολούθησε τὴν κηδεῖα του. Θλιβερὴ τύχη ἀλήθεια ὄλων ἐκείνων πού δὲν τοὺς εὐνόησε ἡ ζωὴ. Σ' ὅλη τους τὴν ὑπαρξὴ δὲ γνώρισαν τίποτ' ἄλλο ἀπὸ τὴν πίκρα καὶ τὴν ἀπογοήτευση. Κι' ὅταν κάποιος ἤλιος ἔρχεται νὰ θερμάνῃ τὶς μέρες τους, ἡ μοῖρα ἀδυσώπητα παραφυλάει γὰρ νὰ δώσῃ τὸ τελειωτικὸ χτύπημα.

Ἐτοί κι' ὁ Raymond de La Tailhède, ἀπὸ τοὺς τελευταίους ἐκπροσώπους τῆς «ρομανικῆς σχολῆς» (école romane) (1), πού συνδέθηκε μ' ἀδελφικὴ φιλία μετὰ τὸν ἀρχηγό της Jean Moreas, τὸν Maurras, τὸν Le Goffic καὶ ἄλλους, ἔζησε καὶ πέθανε φτωχός, καὶ μόνο λίγους μῆνες πρὶν ἀπὸ τὸ θάνατό του γνώρισε τὴ χαρὰ τῆς δόξας. Κι' ὅμως ὁ La Tailhède, πού ὁ Μωρράς τὸν χαρακτήρισε ὡς «πραγματικὸ καθρέφτη τῆς μεγαλοφυΐας τῶν πατέρων μας», ὑπῆρξε καὶ εἶναι ἓνας ἀγνὸς τραγουδιστής, ἐμπνευσμένος ἀπὸ τοὺς «ἀρχαίους ἐκλατινισθέντας θεοὺς τῆς Ἑλλάδος», κλασικὸς στὴν ἐκφρασὴ του, λυρικός στὴ φαντασία του, πειθαρχικὸς στὸ συμβολισμό του, γεμάτος ἐνθουσιασμό γὰρ κάθε τι τὸ ἀρμονικὸ καὶ τὸ ἐξαισία ἐργασμένο. Σ' ὅλη του τὴ ζωὴ, ὁ ἄνθρωπος αὐτός, πού γεννήθηκε στὰ 1867 στὸ Moissac (Garonne) καὶ ξεκίνησε ἓνα πρῶτὸ γὰρ τὸ Παρίσι, στάθηκε φτωχός, ὅπως ὁ Βιλλόν, καταδιωγμένος ἀπὸ τὴ μοῖρα, ὑπάλληλος-γραφιστᾶς στὸ παρισινὸ Δημαρχεῖο, φθισικὸς πρόωρα, κι' ὅμως πάντα, καὶ στὶς πιὸ ἀπελπισμένες ὥρες του, διατήρησε τὴν ἀξιοπρέπειά του καὶ δούλεψε μὲ φανατισμὸ τὴν τέχνη του, τὸ σκοπὸ τῆς ζωῆς του. Ποιητὴς ἀπὸ τοὺς λίγους, ἀναγνωρισμένος ἀπὸ τὴ γενεὰ του, ἀγαπώντας τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα καὶ τὴν ἐποχὴ τῆς Ἀναγεννήσεως, σ' ὅλες του τὶς συλλογές: «Reliques» (1890), «Odes, sonnets, hymnes» (1895) καὶ στὰ κατοπινὰ του ἔργα (ὁ Albin Michel ἐξέδωκε ἐφέτος τὰ «Ἀπαντὰ» του), ὁ La Tailhède θὰ παραμείνῃ ἓνας ἐξαισιος τραγουδιστής, πού συχνὰ βρῆκε τόνους μεγαλοφυΐας γὰρ νὰ ἐκφράσῃ τὸν ἔσωτε-

(1) Καὶ στὸ ἀρθρο μου γὰρ τὸν Μωρράς (τεῦχος 277 τῆς «Νέας Ἐστίας», σελ. 928, στήλη β', στ. 12), νὰ διαβαστῇ «ρομανικὴ» κι' ὄχι «ρωμαντικὴ» σχολή.